

הספר לספרות ולאמנות

סיפורי ש. צמח

מאת משה גיל

את הבחורה האחת שבקבוצתם
(הקבר הראשון).

ויוגיש דבר זה: אף-על-פי שהי
הקופה המתוארת הייתה כפי ש
אנו נוהגים לראותה כיום, מלאה
אידיאלים ורוח של היחלוצות והת
נדבות לקול סיכסאות מעוררות
ומסעירות — אין בסיפורים אלה
שום גלישה אל מלל ואל סגנון
נבוב, תשומת-לבו של צמח נחר
נו בעיקר אל המבנה הנפשי, שי
בו חייבים האנשים לעמוד במסג
בות-הייהם, אל פעולתו של מני
נון-החיים הפנימי, יש כאן התבר
נות מרובות, מעמיקה והודרת כי
אדם — באדם היהודי, שהועמד
פנים אל פנים עם הטבע, עם בע
ליה-הייה, עם עבודת-הארמה, עם
עמל-כספים מפרך, ויש התעניינות
מיוחדת ביצירי-הלב, בין אם יש
בהם מגילוי חיוניות ועוצמה, ר
בין אם יש בהם, לפעמים, גם גי
לוי של עכירות-רוח וסטיה, גי
ריות פשוטות, שבאו כשהם נישאים
על גלי התנועה הלאומית, ומש
הועמדו בתוך תנאי-קיום קשים,
שלא שיעורם מראש, אינם מקשים
קושיהם אלא משלימים עם גורלם,
ונוסף על כך יש בסיפורים ה
אורים היים של טבע נוף ובעלי
חיים — תיאורים שהם פרי עט
של אדם הבקי יפה-יפה בעבודת-
האדמה ובכלי-העבודה ובעונות-ה
שנה ובתכונות בעלי-החיים, ויש
בסיפורים אלה גם הבנה לאדם
וסלחנות לחולשותיו ולרגעיו-ה
היו, ההומור הטוב מצוי כאן לרוב,
כשהוא מוצנע עמוק בין השישן,
אליהו מרגלית לא תפס שהשלי
מות אינה ניתנת עלי ארמות, ר
הוא רצה להעלות פיל בקופה של
מחט.

בסיפורים הריאליסטיים הללו
נבחן האדם בעצם עמידתו בתוך
המצוקה, היאוש אינו מפלט מן
הסבל, והמות אינו מפלט מן ה
יאוש, האדם הוא חידה וגם פת
רון, הוא נכשל לפעמים, אך יש
שגם החושא הוא נקי מעוון, ויש
שהכניעה או הפשרה הוא-הוא ה
נצחון.

רבים מן הסיפורים האלה מת
עלים לרמה של סיפורי-מופת, הם
שלמים בבנינם, חיים ובהירים ו
מרוכזים בתיאוריהם, מנופים מכל
סלסול שאינו צריך לגופו, בשיר
שוטים דקים ומדויקים מעלים הם
חזיונות-חיים מורכבים, מאורעות
שאנו רואים בהם את אופי האדם
בתודותיו ובתהוותו, לשון הסי
פורים היא גם דשנה וגם מנופה,
והסגנון עז ובהיר.

וראוי להעיר, שסיפוריו הריא
ליסטיים של צמח נכתבו בתקופה
שבה נטחה ספרותנו בחסיסת פ
הווי בארץ-ישראל לרומנטיקה פ
רשת-כנפיים, או לגירוד בפצעים
ולהלקאה עצמית, ובמקרים מסוי
מים, אף לבריחה מן המציאות
ולכיסוייה בטליות של אליגור
יות וסמלים, בימים ההם היה ב
סיפור הריאליסטי של צמח על
בהירות הסתכלותו החודרת, יכו
לח ההבנ; וכיבוש הטבע והנוף —
משום מקוריות ותענה, היה בכך
גילוי של שורשיות יהודית מחו
דשת של פגישה מוצלחת עם ה
מולדת ושל אמירת-הן להווי ה
הרש שתחיל מתרקם בארץ.
היתה כאן עדות לוקיות-קומה
הרשה, לרחשי צמיחה, היה זה
מפע אמיתי וטבעי של התהייה ה
לאומית, ודומה שסגולות אלה של
צמח המספר — עזו הראיה, עמ
קות הבחנה ותקפות המפע —
נהגלו גם ביצירותו המבקר.

(דברים בהטיבה בירושלים לכבוד צמח לרגל הופעת סיפוריו במה
זורה חדשה בהוצאת "ידידים", ירושלים, תשכ"ו).

העליה השנייה, והמגע עם היי-עבור
דה, עם השדה? דרכו של יוצר
היא, כמובן — דבר שאינו נדרש
במידות ההגיון בלבד, ולא נעו
להרבות בהשערות ובניחושים,
ציון פרט אישינו: במאמרו של
צמח "הספרות ור"ל פ"ו"
ת"ה" (משנת 1926) אנו קוראים:
"הספרות העברית באה אל נקודת
קסאונה, כל המציאות, שהניקה
והזינה את לב האמן, עלה כעור
פרת במים אדירים", ובכך, לא רק
אליהו מרגלית צלל תהומה, כל
המציאות היהודית הישנה, זו של
דור כנולדי ובניאליק היה קשור
בה באלפי נימים, דולדלה והתפור
דה, ולפיכך איבדה גם הספרות
העברית את הנושא שלה והכתיב
לא היא צפה על פני ההעדר והרי
קות", ובאותו מאמר קובע צמח,
שרק בארץ-ישראל עתידה הספרות
העברית להחזיר לעצמה את אבי
דחה, את המציאות, והכורים המשי
פסים התקפים והחגיגיים: "זהו
כתב אמנה המור מקוד... על ה
ספרות העברית לקחת את קסת
הסופרים שלה ולחתום שמה מ
תחת לכתב-אמנה זה, כי דרך אה
רת אין", והוא ממשיך: "על ה
ספרות לנעוץ את מקורה בלי רג
שי איסתניס יתרים, לתפוס את
גרגר החיים..."

וצמח דרש יוקים, מתוך עשרים
ושניים הסיפורים של הקובץ ה
חדש שלפנינו, שלושה הם מחיי
היהודים באירופה, ותשעה-עשר מן
החיים בארץ-ישראל (הקובץ כולל
גם את המחזה בשש תמונות, ת"נ
חום מכפר ינו ה"ה השאוב מ"ה
היי-האיטי).

בסיפורי הריאליסטיים של צמח
נפרשת מניפה רחבה של נושאים,
באחד מהם יש הרפתקאת-אהבים
מחיי הסטודנטים בצרפת (ז"ז
נט"), אחד הוא מתקופת מלחמת
השולם הראשונה ("הגירוש"), וא
הר — מימי המהפכה ברוסיה
(בסתר ובגלוי), סיפור אחד או
שניים הם מווי המעמד הבינוני
בירושלים, ואילו רוב הסיפורים
כחארים את חיי האיכרים, הטוע'
לים והשומרים בחוות ובמושבות,
בקבוצות ובכפרים, אשר בגליל
לפני ארבעים וחמישים שנה.

ברומן "אליהו מרגלית" שולפת
אווירת השיעמום, התהייה וה
יאוש, ורק בסביבה בשולי החממה,
יש בהובנים קלים של הלומות
התחדשות, ואילו בסיפורים הריא
ליסטיים חל מיפנה של תשעים
מעלות, גם כאן יש ברקע שיר
ממון וסבל, עצבות ותלאות, מרי
רות-חיים אך מתוך מעמקי ה
נפשות הפועלות בוקעים רצון
עמידה, כוח-סבל, חוסן פנימי, כי
תוך הבדילות הנולאה שבאותם ה
ימים, בתנאי-החיים המצומצמים,
בתוך ההכרח שלא להפריד מכלי
הנישק חושל איוה קשירות מיד
חד, ה"אף-על-פי" הידוע של בלונ
עומד כאן לא כמשאלה, אלא כי
"יש", כמצוי טבעי, הסיפור "תור"
בת אל יהו"ה, שהוא תיאור מפר
לת הייו של איכר שהושפל על-
ידי הפקידות, מסתיים בהכרה וב
הרגשה, שלא ייתכן שעבודת-החרו
צים תאבד לשווא, והסיפור-התיאור
"שרה", — פרשה של חיים
קשים, מלאי-אכזבות — מסתיים
ביחס של הדרת-כבוד, לאשה, ש
הרף כל היסורים רואה היא בבנה
הממשיך, גמול וטעם לחייה שלה,
ויש תיאור של עובדי-אדמה ה
יוצאים עם שחר לזרוע, על אף
המתיחות והסכנות מיום אהמול
(ארמת-בור), והיאור של קבוצת
בחורים, דיירי צריף-הקרישים מו
רהה מן הירדן, הנשארים קודרים
בשממים לאהר שהובילו לקבורת

אמיתות של היום הן פרי אמיתות
של אהמול, שפשו צורה ולבשו
צורה, הגורמים, האווירה ודרכי
ההבעה נשתנו, אך התופעה בעינה
עומדת, האבסורד של היום כונה
לענים בישראל "שיעמום", "שיר
ממון", "אפס" וכיו"ב, ועיון בר
נר, א. נ. גנסין וש. צמח (אם
כי אצל צמח אין זו אלא חחנה"
מעבר קצרה, קצרה הרבה יותר
מזו של ברנר, למשל), גיבורי ה
ספרות העברית, מראשית המאה
נשאים בחוסם הרגשת משה
עמוק, משהר החורג מתחומם של
הקוסם מסוימת ושל תנאים מסו
יימים, ומחמיה הדבר, עד מה קל
עו סופרים עבריים לפני ישיש,
המישים וארבעים שנה לנושאים
ולחוויות, שאנו במחשכים בהם
גם היום.

וודאי, גם כאליהו מרגלית קר
יים: "חפש את האשה", או מו
טב לומר: — "חפש את הנשים",
היתה אשה אחת אשר אהב, אשה
יקרת-סגולתו, שהיתה עשויה לה
עזרו לתחום האור והמעשה ה
חיובי, אך כיוון שהלך אחר סי
חיייה של צימחיה הושגית, שב
לא ראה עצמו כשר לחפש מסי
לוח לאהובתו, וכשמיהר לבסוף אל
אשת-הלומותיו, שעבדה כרופאה
ביפו, לאחר קבלת מברק שבי
שר על מולחה הקשה — איחר
אח המונו, ברם, עין הנשים אינו
אלא חוט אחד במסכת כל הלכטים,
שהתלכט מרגלית ללא-מוצא, הרי
שת היתה פרשה כמילא.

ברור, שאפשר למצוא נקודות
מגע בין צמח ובין ברנר וגנסין,
ואף השפעות, רוח התקופה היא,
גיבורי ברנר מרבים, כידוע, לדבר
על שממון, וגיבורי גנסין הם רפי
רצון ולא יצאחו למעשים, פגישת
אליהו ואביו בעיירה בפולין, כש
שני דורות עמדו הבוקים יחד,
מוכירה את תמונת הוקן והילד ה
ידועה במכאן ומכאן, אלא שאצל
צמח אין עדיין, לפי שעה, כוח
העמידה-האמונה, זה יבוא אליו
כשלב הבא, גם הניב המצוי ב"
מכתבו של מרגלית": "על משמלתי
אעמוד" מזכיר את המשפט הפרי
נרי הידוע: "על משמרתם עמדו,
על משמרו החיים", ובדומה לגנ
סין, מצוי גם אצל צמח הניגוד של
אשה אצילת-נפש, עתירת-כוחות
ושוקקת חיים, ושל גבר הלשו-רצון
ומצומק-שרשים.

סיכומו של דבר: הרומן "אליהו
מרגלית" הוסיף תמונה לנוף ה
תקופה ההיא, מי שמעוניין בהלכתי
הרוח ובלבטים של הדור היהודי
הצעיר בראשית המאה, של התלוי
שים, אוכדי-הדרך ומחפשי-הדרך
— אי אפשר לו לפסוח על ספר
זה.

וזהו, כאמור, התחנה הראשונה
ביצירתו של צמח — תחנת-ההכ
נה-והזינוק, כיום אין פרסי "אל"
יהו מרגלית" קרובים ומוכנים לנו
כבשעת נתינתם, בעלילה מרובים
המאורעות המפתיעים, הדמויות
מופשטות, ולא בכלן יש כוח
הכובד של המציאות, אך גם כאן,
בראשית דרכו של צמח, מתגלות
סגולות, שנתבלטו אחר-כך ביציר
חו ביתר-ישאת: קלות-הנועה ומהי
רות-הנועה, רצינות עמוקה לגבי
שאלות קיומו, היקבקות עם ה
נושא והתות צרורות גדולים, סג
נון המטה גלים, ותיחון נגינה מיו
חד במינו.

החיים נראו בעיניו ריקים, מלאים
יגון וקלון, "עצלות, בטלה, הדלון,
רקבון, שפלות — רק אלה הם
מנת חלקם של כל האנשים ש-
אתם בא כמעט ובמשא", ופנס
המור הוטל באופיו של מרגלית:
קלות-דעת וקצרות-רוח, היו לו הרי
בה התחלות יפות והלומות נה-
דרים, אולם חסר היה הרצון ה
פועל והמגשים, והרגשה אחת לא
הרשחה ממנו: השיעמום, לדעה,
"השיעמום אינו תולדה, מהות קיי
מת ה-ו, ונושאת את עצמה", ר
אין תרופה ואין עצה כנגדה, וכי
שהסוציאליסטים מדברים על האפ
שרות של תקווה-עולם, שואל הוא:
"השיעמום גם הוא יאבד מן ה
ארץ?"

האמור כאן כוחו יפה לא רק
לגבי מרגלית בלבד, כל הדור
מתואר כאן כ"דור-האפס", בנאום
של אחד הציירים שומעים אנו:
"האמנות הצעירה שלנו היא כולה
פרי האפס הגדול שבלב צעירינו...
צעירינו לא קונו מעולם, הם נולדו
בתוך החלל".

בזמננו, בשנות החמישים וב
שנות השישים, עולה ספרותה ספי
דוח האבסורד, בשדה הספרות
ועל בימות התיאטרון מהלך ה
אדם המרגיש עצמו זר ובודד ב
עולם, כשבטים ושבע דרכים מו
ליכה אותנו הספרות אל ראשי
החרים הקפואים והקרחים, שמי
עליהם מתגלים מעורמיה-חיים ר
כיעותי החיים, ואולם נראה שרע
זה המהלך עתה ברשות-הרבים של
עולמנו, לא חדש הוא עמנו, ה

בלילה אחד בשנת 1913 אירע
בחוסה של יפו מאורע מעציב,
צעיר כבן שלושים התקרב אל
שפת הים, רגליו שקעו בחול
הלה, והוא צעד הלאה, הוא הרי
גיש קור ועים המלסף את גופו
הקודח, והוסיף לצעוד, ופתאום
נשמט הקרקע מתחת כפות רגליו,
עוד רגעים מספר ועל הצעיר ירד
השקט, השקט הנצחי.

הם הצעיר היה אליהו מר
גלית, גיבורו של צמח ברומן,
שטמו כשם הגיבור.
מדוע דן אליהו מרגלית את עצי
מן למיתה? כלום היה חוסא כבד
עוון?

טולסטוי גילה פעם, שהסופר כו
תב לא על החיים ממש, החיים כי
הווייתם, אלא על הר הרוי
לבו עליאודות החיים, ובעקבות
דברים אלה אפשר לקבוע, שהגי
בור בספרות עושה לעיתים את
מעשיו לא מתוך הכרח אובייק
טיבי של התרחשות היצונית, או
של השתלשלות הגיונית, אלא אגוס
על-פי הרגוריו ודמיונותיו.
אליהו מרגלית בא אל פאריס
מעירה פולנית, הוא היה צעיר
יסוף, בעל כשרונות, ולפי עדות
המספר לא נחל במכשולים גדולים
כדרכי חיו, בפאריס למד, שאף
להיות אמן וניסה את כוחו כי
ציור, הוא היה מקורב, לחוג של
סטודנטים ואמנים יהודים, שיכרו
רמות ונשגבות על תחית העם
היהודי ואף התכוננו לעלות לארץ-
ישראל.

עם כל אלה לא מצא מרגלית
סיקוק ומטרה בחיים, מנעוריו העיק
איזה משא כבר על כל הווייתו.